BIBLICKÁ FRAZEOLÓGIA V INTRA-/INTERJAZYKOVOM SLOVENSKOM A ČESKOM KONTEXTE I¹

DANA BALÁKOVÁ

Filozofická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku

BALÁKOVÁ, Dana: Biblical phraseology in intra-/interlinguistic Slovak and Czech context I. *Journal of Linguistics*, 2017, Vol. 68, No 3, pp. 459 – 472.

Abstract: This paper outlines theoretical and methodological starting points as well as the research methodology of biblical phraseology. Our aim was to identify principal tendencies in the awareness/consciousness of the users of two closely related cultural and linguistic communities (Slovaks and Czechs) from both the intralinguistic point of view (in the context of the young – middle – senior generations, marking intergenerational similarities and differences, as well as outline the generational continuum), and the point of view of mutual interlinguistic comparison with respect to the discussed sample of specific phraseological units. Attention has been paid to the cultural/phraseological competency of the respondents' groups in the two successive papers entitled "Biblical Phraseology in Intra/Interlinguistic Slovak and Czech Context I" (presentation of the results related to the ability to identify the source text), "Biblical Phraseology in the Intra/Interlinguistic Slovak and Czech Context II" (presentation of the level of phraseological competency – the knowledge and usage of the expressions in question).

Keywords: biblical competency, phraseological competency, cultural competency, inter-/intralinguistic comparison

1. Z PROLÓGU SOCIOLINGVISTICKÉHO VÝSKUMU POZNANIA BIBLICKEJ FRAZEOLÓGIE

Biblia ako kultúrne dedičstvo európskych národov bola odjakživa nielen zdrojom inšpirácie umeleckých diel (vrátane literárnych), ale aj objektom či predmetom rozličných interdisciplinárnych výskumov, nevynímajúc výskumy lingvistického charakteru. Po zmene spoločensko-politických pomerov v tzv. východnom bloku upriamili pozornosť na Bibliu aj slovenskí či slovanskí lingvisti, ktorí ju skúmali z frazeologického aspektu, a zistili, že mnohé z frazém inšpirovaných Bibliou či v Biblii priamo sa nachádzajúcich pretrvali nielen v hovorenom úze, ale aj v písaných komunikátoch – napriek ich nežiaducemu „náboženskému puncu“ – kontinuálne aj v časoch pre toto výrazivo ideologicky nepriaznivých. Spolu s týmto poznaním sa však vynorila aj otázka odborného charakteru súvisiaca s definičným vymedzením

¹ Príspevok vychádza v rámci riešenia grantového projektu VEGA 1/0480/15 *Biblická frazeológia v interkultúrnom a interjazykovom kontexte*.

pojmu biblická frazeológia, ktorá ani v súčasnosti nie je jednoznačne zodpovedaná, resp. vo vedeckej obci existujú v tejto súvislosti dosiaľ rôzne názory.² Naše chápanie biblickej frazeológie vychádza z prác Harryho Waltera a Valerija M. Mokijenka, ktoré sme uplatnili aj v našom kolektívnom diele medzinárodného charakteru *Nasleduje Biblii vo frazeologii* (Baláková – Kováčová – Mokijenko, 2013), t. j. preferovali sme jej širšie vymedzenie (nielen priame, ale i nepriame biblizmy – pozri časť 4 našej state), a na ktoré v podstate nadväzujeme aj v tomto príspevku. Spomínaná kolektívna monografia je v súčasnej frazeológii ojedinelým pragmaticky orientovaným počínom – cieľom autorov bolo totiž zistiť frazeologickú kompetenciu respondentov (natívnych používateľov ruského, slovenského a nemeckého jazyka) v oblasti biblickej frazeológie v sociolingvistických medzinárodných reláciách: interjazykový výskum – na identickej vzorke z hľadiska veku (mladá generácia³), počtu respondentov (130 z každej skupiny probandov), ako aj súboru (80 posudzovaných jednotiek ekvivalentných v sledovaných jazykoch) – bol špecifický tým, že biblické frázy predložené v dotazníku boli posudzované nielen z hľadiska aktívnej či pasívnej znalosti (i neznalosti) – frazeologickej kompetencie v širšom zmysle (odpovede *poznám, používam – poznám, nepoužívam – nepoznám*), ale aj z hľadiska frazeosémantickej kompetencie – frazeologickej kompetencie v užšom zmysle [odpovede *viem vysvetliť* (vrátane prezentácie schopnosti frazeosémantickej interpretácie) – *neviem vysvetliť*].⁴ Bádateľská pozornosť na úroveň poznania biblickej frazeológie u predstaviteľov mladej generácie troch kultúrno-jazykových spoločenstiev sa pritom sústreďovala nielen na spomenuté hľadisko frazeologickej kompetencie v jeho trojčlennej tvárnosti (znalosť, porozumenie, používanie), ale i na aspekt čerpajúci z istej poznatkovej bázy či širšej kultúrnej rozhladenosti našich respondentov. Tento aspekt, ktorý – ako paralelu k pomenovaniu frazeologická kompetencia – môžeme vo vzťahu

² V slovenskej lingvistiky otázku vymedzenia a kategorizácie biblickej frazeológie reflektujú napr. práce J. Skladanej (2003), E. Krošlákovéj (2003), J. Mlacka (2013) a v rámci hesla biblická frazeológia ju v stručnosti charakterizuje aj *Frazeologická terminológia* (Mlacek – Ďurčo a kol., 1995). V medzinárodných lingvistických reláciách daná otázka nachádza svoje zastúpenie napr. v prácach L. Stěpanovej (2004, 2009), H. Waltera a P. Fojtů (2012), D. Balákovéj, H. Waltera a V. M. Mokijenka (2015).

³ Predstaviteľov mladej generácie okrem vekovej príslušnosti spájala aj ich prebiehajúca vysokoškolská filologická a pedagogická profilácia (budúci učelia: slovenská strana – študenti slovakistiky, ruská strana – študenti rusistiky, nemecká strana – študenti germanistiky). Takéto zacielenie bolo bádateľsky intencné: respondenti reprezentujú totiž budúcich sprostredkovateľov a rozvíjateľov poznania v oblasti skúmaných jazykov a kultúr.

⁴ Úlohou respondentov bolo pomocou indexov 1A/1B/2A/2B/3 posúdiť dané jednotky z hľadiska znalosti/neznalosti či používania/nepoužívania vo svojom úze, a to na základe odpovedí vzťahujúcich sa na:

- *aktívnu znalosť*: 1A – poznám, používam, viem vysvetliť; 1B – poznám, používam, neviem vysvetliť;
- *pasívnu znalosť*: 2A – poznám, nepoužívam, viem vysvetliť; 2B – poznám, nepoužívam, neviem vysvetliť;
- *neznalosť*: 3 – nepoznám.

k nášmu výskumu označiť ako aspekt kultúrnej kompetencie, sa prejavuje schopnosťou usúvzťažniť skúmané frazémy s biblickými textami (súčasťou dotazníka bola úloha označiť tie jednotky, ktoré respondenti považovali za biblické), čiže sledovali sme aj respondentskú schopnosť identifikácie biblického pôvodu frazém, mieru po-
citovania či uvedomovania si ich biblických filiací.

Výsledky konfrontačného výskumu generačne špecifikovaného na predstaviteľov mladej generácie nám celkom prirodzene roztvorili otázku poznania biblickej frazeológie na jednej strane v jej širších generačných a na druhej strane v užších, resp. bližších či špecifickejších kultúrno-jazykových súvislostiach, t. j. v medzigeneračnom (mladá generácia – stredná generácia – seniori) a cezgeneračnom rozmere a so zacielením na predstaviteľov dvoch blízkopríbuzných kultúrno-jazykových spoločenstiev – slovenského a českého.

2. K VÝSKUMU POZNANIA BIBLICKEJ FRAZEOLÓGIE V SLOVENSKO-ČESKOM POROVNÁVACOM RÁMCI

V nadväznosti na predchádzajúci trojjazyčný interjazykový výskum (identické teoreticko-metodologické východiská i metodický postup) v tomto príspevku prezentujeme výsledky interjazykového slovensko-českého výskumu, ktorý zároveň subsumuje intrajazykové kontinuum (slovenské i české), t. j. cezgeneračný výskum troch slovenských a troch českých⁵ respondentských vzoriek: mladú generáciu (ďalej MG) predstavujú slovenskí vysokoškooláci z predchádzajúceho interjazykového výskumu a českí vysokoškooláci,⁶ strednú generáciu (ďalej SG) reprezentujú na oboch stranách 40 – 60-roční probandi⁷ a staršiu generáciu seniori⁸ vo veku 65 – 87 rokov (ďalej SN).

Každá respondentská vzorka rovnako ako v predchádzajúcom interjazykovom výskume pozostávala zo 130 probandov (celkovo tak na slovensko-českom výskume participovalo 780 respondentov), ktorí posudzovali súbor 80 vybraných frazém⁹ pat-

⁵ Vrelá vďaka za pomoc pri výskume na českej strane patrí Jaromíre Šindelářovej, ktorá nám zabezpečila všetky tri respondentské vzorky i návratnosť dotazníkov. Uvedená lingvistka sa v rámci svojej vedeckovýskumnej činnosti venuje aj problematike frazeologickej kompetencie u českých používateľov jazyka (2016).

⁶ Zástupcovia mladej českej a slovenskej generácie sú zjednotení generačne i svojou profesionálnou profiláciou (porov. i poznámku č. 3 pod čiarou): vysokoškolskí študenti bohemistiky (budúci učitelia českého jazyka) – vysokoškolskí študenti slovistiky (budúci učitelia slovenského jazyka).

⁷ Charakteristika vzorky SG z hľadiska pohlavia // dosiahnutého vzdelania (Slováci: 75 žien, 55 mužov // stredoškolské vzdelanie 80 %, vysokoškolské vzdelanie 20 %; Česi: 103 žien, 27 mužov // základné vzdelanie 20 %, stredoškolské vzdelanie 65 %, vysokoškolské vzdelanie 15 %).

⁸ Charakteristika vzorky SN z hľadiska pohlavia // dosiahnutého vzdelania (Slováci: 86 žien, 44 mužov // základné vzdelanie 44 %, stredoškolské vzdelanie 48 %, vysokoškolské vzdelanie 8 %; Česi: 79 žien, 51 mužov // základné vzdelanie 33 %, stredoškolské vzdelanie 54 %, vysokoškolské vzdelanie 13 %).

⁹ Skúmaný inventár frazém v slovenskej jazykovej mutácii je komplexne predstavený v diele *Nasleduje Biblii vo frazeológii* (Baláková – Kováčová – Mokijenko, 2013).

riacich do fondu biblických frazém slovenského a českého jazyka. Spracovanie dotazníkov bolo vzhľadom na jeho štruktúru (sledovanie dvoch parciálnych cieľov: prvý vzťahujúci sa na frazeologickú kompetenciu v širšom i užšom zmysle, druhý na schopnosť identifikácie prameňa) časovo náročné. Každá z respondentských vzoriek (spolu šesť) vyžadovala spracovanie 10 400 odpovedí (80 x 130) len vo vzťahu k prvej úlohe [jeden údaj z piatich možných (1A/1B/2A/2B/3) pri každej frazéme].¹⁰ Sledujúc len prvý cieľ – frazeologickú kompetenciu, sme teda museli celkovo vyhodnotiť 62 400 údajov (prezentácii výsledkov výskumu z tohto aspektu sa venuje v nasledujúcom príspevku V. Kováčová). Rovnaký počet odpovedí – i keď menej náročnejší na spracovanie (alternatíva pôvod biblický/nebiblický) – sa týkal aj druhej úlohy: reflexie biblickej filiácie, resp. kultúrnej kompetencie. V kontexte respondentskej schopnosti usúvzťažniť okruh vybraných frazém s Bibliou možno odkazujúco spomenúť dvojzväzkové slovníkové dielo internacionálneho charakteru *Lepta biblejskej mudrosti* (Ivanov – Mokijenko, 2017) lexikograficky spracúvajúce 130 vybraných frazém pochádzajúcich či vychádzajúcich z Biblie, a to celkovo v 19 jazykoch vrátane slovenského a českého jazyka. Súčasťou slovníka sú totiž i jednotky patriace do nami sledovaného okruhu frazém, a tak spomenuté dielo identifikačne a dokumentačne (citátovo) poskytuje dôležité informácie vypovedajúce o ich pramennej zviazanosti (a svedčiace o mnohorakosti týchto vzťahov) s biblickými textami.

3. ASPEKT RESPONDENTSKEJ ZNÁMOSTI – NEZNÁMOSTI BIBLICKÝCH FILIÁCIÍ FRAZÉM

Prezentáciu výsledkov nášho inter-/intrajazykového výskumu začíname pohľadom do kultúrnej kompetencie našich respondentov zameranej na ich schopnosť identifikácie biblického východiska posudzovaného okruhu frazém. Pri mapovaní diferencovanej miery respondentskej reflexie biblických filiácií osobitnú pozornosť venujeme najmä tým frazémam, pri ktorých používatelia slovenského a českého jazyka biblické filiácie zreteľne pociťujú, uvedomujú si ich a, vice versa, pri ktorých ich biblické východisko ostáva našim respondentom v prevažujúcej miere neznáme, neuvedomované.

Graf č. 1 zachytáva celkové výsledky úspešnosti jednotlivých respondentských vzoriek (mladá generácia – stredná generácia – seniori) v komparácii interjazykovej – zľava doprava (SMG – slovenská mladá generácia, ČMG – česká mladá generácia; SSG – slovenská stredná generácia, ČSG – česká stredná generácia; SSN – slovenskí seniori, ČSN – českí seniori), ako aj intrajazykovej: SMG/SSG/

¹⁰ Navyše, vzhľadom na odpovede viažuce sa k frazeosémantickej kompetencii, ktorú však budeme prezentovať v inom príspevku, bolo nevyhnutné posúdiť aj správnosť archisémy a v prípade inkompetencie korigovať údaj, teda preradiť ho z kategórie odpovedí 1A či 2A (viem vysvetliť) k odpovediam 1B alebo 2B (nievim vysvetliť).

SSN – prvý, tretí a piaty stĺpec; ČMG/ČSG/ČSN – druhý, štvrtý a šiesty stĺpec. Je zrejmé, že percentuálny priemer slovenského generačného kontinua (38 %) v poradí úspešnosti respondentských vzoriek seniori, mladá a stredná generácia (43 % – 37 % – 35 %) je zreteľne vyšší v porovnaní s českým kontinuum (29 %). Z poradia českej intrajazykovej generačnej úspešnosti mladá, stredná, staršia generácia (38 % – 26 % – 22 %) vyplýva, že horší cezgeneračný priemer ide na vrub starších generácií (strednej a seniorov). Ako vidieť, generačne vyrovnanjšie výsledky sú u Slovákov v prípade mladej a strednej generácie, na strane Čechov zas strednej generácie a seniorov. Ak sa pozrieme na údaje krajných pólův cezgeneračného kontinua (mladí verzus seniori), tak na strane českých respondentov možno badať z aspektu kultúrneho (po)vedomia dedičstva Biblie pozitívny trend (výrazne vyššia úspešnosť) a u slovenských respondentov opačnú tendenciu (nižšia úspešnosť v porovnaní so seniormi). Zároveň možno konštatovať, že výsledky mladej špecifickej vzorky (ako sme už spomenuli, išlo o vysokoškolákov – budúcich učiteľov slovenského/českého jazyka) na oboch stranách sú vzácné vyrovnané, čo zrejme odzrkadľuje súčasnú spoločenskú klímu/realitu oboch jazykových spoločenstiev (i v rámci vzdelávacieho systému).

Graf č. 1: Správnosť určenia pôvodu (%) posudzovaných frazém (BP – biblický pôvod) jednotlivými respondentskými vzorkami

V nasledujúcej porovnávacej prezentácii (tabuľka č. 1) sú percentuálne kvantifikované jednotlivé pásma (zvolili sme 4 škály) a pri každej jazykovej vzorke je zvlášť uvedený počet frazém vyskytujúc sa v tom-ktorom pásme. Na ľahšiu orientáciu v rámci nášho ďalšieho textu využívame aj symbolové označenie vizualizujúce príslušnosť frazém k istému pásmu respondentského pociťovania biblických filiácií, a to konkrétne: frazémy, ktoré spája s motivačným prameňom minimum opýtaných ○○○ (pásma 0 – 25 %), viac ako štvrtina ●○○ (pásma 26 – 50 %), viac ako polovica ●●○ (pásma 51 – 75 %), viac ako tri štvrtiny ●●● (pásma 76 – 100 %) respondentov.

Tab. č. 1: Štatistický prehľad úrovne kultúrnej kompetencie (KK) respondentských vzoriek (SR – slovenskí respondenti, ČR – českí respondenti) z hľadiska uvedomovania/neuvedomovania si biblických filiácií frazém

KK	mladá generácia		stredná generácia		seniori	
BP	SR	ČR	SR	ČR	SR	ČR
●●●	7	10	5	1	9	3
●●○	16	15	18	7	21	6
●○○	27	24	29	23	25	18
○○○	30	31	28	49	25	53

Ak sa pozrieme na výsledky uvedené v tabuľke, tak rozdiel v počte frazém, ktoré aspoň nadpolovičná väčšina respondentov (●●●+●●○) spájala s pramenným biblickým textom, je výrazne v prospech slovenských generačných vzoriek. Najnižší počet je u českej strednej generácie – 8 FJ, českí seniori uviedli 9 FJ a najvyšší počet sme zaznamenali u českej mladej generácie – 25 FJ. U Slovákov sú výsledky z tohto hľadiska odlišné: identický počet – 23 FJ bol preukázaný tak u mladej, ako i strednej generácie, najvyšší počet 30 FJ väčšinovo uviedli seniori.

Ako sme pri vstupe do tejto podčasti spomenuli, v našom príspevku sa sústreďime na FJ dvoch okrajových pásem, t. j. najskôr na pásmo FJ, ktoré viac ako tri štvrtiny respondentov správne identifikovali ako biblické (●●● pásmo 76 – 100 %), a potom na frazémy, ktoré spájalo s motivačným prameňom minimum opýtaných (○○○ pásmo 0 – 25 %), a to v intrajazykovej, ale aj interjazykovej komparácii. Naším zámerom je:

a) identifikovať cezgeneračný prienik zhody jednotlivých respondentských vzoriek pri prvom pásme ●●● – zvlášť českej a zvlášť slovenskej (intrajazyková komparácia);

b) vymedziť súbor jednotiek, ktoré sa nachádzajú v medzijazykovom prieniku pásma ●●● (interjazyková komparácia);

c) vyselektovať frazémy, ktoré sú na opačnom póle (○○○ pásmo 0 – 25 %), t. j. upriamiť pozornosť na jednotky respondentmi minimálne spájané s prameňom, a to cezgeneračne (v trojgeneračnom prieniku) u českých i slovenských respondentov, ako aj medzijazykovo (intraizykové a interjazykové kontinuum).

A) Intrajazyková komparácia pásma ●●●

Pokiaľ ide o konkrétne frazémy, v našom príspevku si všimneme aspoň tie, ktoré spadajú do prvého pásma ●●●, teda k FJ jednoznačne spájaných s Bibliou. V jednotlivých respondentských vzorkách figurujú v zostupnom poradí (v zátvorke uvádzame percentuálny rozsah).

- slovenskí respondenti (SR)

MG (89 – 78 %): *Miluj svojho blížneho ako seba samého; návrat márnotrátneho (strateného) syna; neveriaci T(t)omáš; na veky vekov; jest' zo stromu poznania; niešť svoj kríž; v Adamovom (Evinom) rúchu* [7 FJ]

SG (92 – 78 %): *Miluj svojho bližneho ako seba samého; návrat márnотratného (strateného) syna; S(s)odoma (a) G(g)omora; na veky vekov; neveriaci T(t)omáš* [5 FJ]

SN (90 – 76 %): *Miluj svojho bližneho ako seba samého; neveriaci T(t)omáš; návrat márnотratného (strateného) syna; S(s)odoma (a) G(g)omora; na veky vekov; niešť svoj kríž; jest' zo stromu poznania; z(a)blúdená (stratená) ovca (ovečka); posieľat' niekoho (chodiť) od Pont(c)ia k Pilátovi* [9 FJ]

V trojgeneračnom prieniku sa u slovenských respondentov ocitli štyri frazémy: *Miluj svojho bližneho ako seba samého; na veky vekov; návrat márnотratného (strateného) syna; neveriaci T(t)omáš*. V dvojgeneračnom prieniku sme zaznamenali tri frazémy – u mladšej generácie a seniorov to boli FJ *jest' zo stromu poznania; niešť svoj kríž*, u strednej generácie a seniorov frazéma *S(s)odoma (a) G(g)omora*. K ďalším trom jednotkám, ktoré na základe výsledkov zaznamenaných u predstaviteľov aspoň jednej generácie možno začleniť do pásma ●●●, patrila u mladšej generácie frazéma v *Adamovom (Evinom) rúchu* a u seniorov dve FJ – *z(a)blúdená (stratená) ovca (ovečka); posieľat' niekoho (chodiť) od Ponc(t)ia k Pilátovi*. Spolu ide teda o 10 frazém, ktoré výrazne (nad 76 %) minimálne jedna generácia vníma ako späté s motivačným prameňom.

- českí respondenti (ČR)

MG (99 – 77 %): *Miluj svého bližního jako sebe samého; v Adamově (Evině) rouše (rouchu); jíst zo stromu poznání; na věky věků; návrat marnотratného (ztraceného) syna; prst B(b)oží; nevěřící T(t)omáš; Víra hory přenáší; S(s)odoma (a) G(g)omora; nést svůj kříž* [10 FJ]

SG (79 %): *Miluj svého bližního jako sebe samého* [1 FJ]

SN (85 – 77 %): *Miluj svého bližního jako sebe samého; od Adama; v Adamově (Evině) rouše (rouchu)* [3 FJ]

V trojgeneračnom spoločnom prieniku motivačne najpriehľadnejších FJ z pohľadu českých respondentov sa ocitla jediná FJ *Miluj svého bližního jako sebe samého* s percentuálnymi hodnotami 99/79/85, teda s najvyššou hodnotou u mladšej generácie (99 %). Aspoň v dvojgeneračnom súlade (MG/SN) figurovala opäť len jedna frazéma – v *Adamově (Evině) rouše (rouchu)*. Z ďalších jednotiek, ktoré aspoň jedna generácia zaradila do tohto pásma, možno uviesť 8 FJ: u MG – *jíst ze stromu poznání; na věky věků; návrat marnотratného (ztraceného) syna; prst B(b)oží; nevěřící T(t)omáš; Víra hory přenáší; S(s)odoma (a) G(g)omora; nést svůj kříž* – a jednu FJ identifikovanú seniormi – *od Adama*. Spolu ide teda o 11 FJ, ktoré v tomto pásme aspoň jedna respondentská vzorka identifikovala jednoznačne (nad 76 % a viac) správne.

Ako z vyššie uvedených údajov vyplýva, pri ČR je s týmto pásom ●●● (76 – 100 % opýtaných) spätých 11 FJ a pri SR 10 FJ, ktoré minimálne jedna respondentská vzorka identifikovala jednoznačne, cezgeneračné kontinuum je však rozsiahlejšie u Slovákov (4 FJ verzus 1 FJ na českej strane): *Miluj svojho bližneho ako seba samého; na veky vekov; návrat márnотratného (strateného) syna; neveriaci T(t)omáš* – *Miluj svého bližního jako sebe samého*.

B) Interjazyková komparácia pásma ●●●

Ak sa pozrieme na vyššie uvedené jednotky (11 na českej strane a 10 na strane slovenskej) v interjazykovej komparácii, tak o medzijazykovej zhode [pri FJ, ktoré boli aspoň jednou generačnou vzorkou (slovenskou i českou zároveň) v rámci výskumu označené v tomto pásme ●●●] možno hovoriť v prípade 8 biblických frazém. Uvádzame ich abecedne podľa slovenskej podoby s konkrétnymi percentuálnymi údajmi pri každej slovenskej i českej respondentskej vzorke zvlášť v hranatých zátvorkách v nasledujúcom poradí: MG/SG/SN.

- *jest' zo stromu poznania* [82/74/81] – *jíst ze stromu poznání* [86/69/71]
- *Miluj svojho bližneho ako seba samého* [89/92/90] – *Miluj svého bližního jako sebe samého* [99/79/85]
- *na veky vekov* [82/82/84] – *na věky věků* [83/35/33]
- *návrat márnотratného (strateného) syna* [85/85/86] – *návrat marnotratného (ztraceného) syna* [83/35/35]
- *neveriaci T(t)omáš* [85/78/88] – *nevěřící T(t)omáš* [83/55/49]
- *niešť svoj kríž* [80/75/82] – *nést svůj kříž* [77/65/64]
- *S(s)odoma (a) G(g)omora* [75/79/85] – *S(s)odoma (a) G(g)omora* [79/66/63]
- *v Adamovom (Evinom) rúchu* [78/68/71] – *v Adamově (Evině) rouše (rouchu)* [92/69/77]

Pri pozornejšom sledovaní dosiahnutých percentuálnych výsledkov je zrejmé, že na medzijazykovej zhode z tohto aspektu mala najväčší podiel generačná vzorka mladých českých respondentov a slovenských seniorov. Pokiaľ si všimneme ďalšie údaje pri jednotlivých respondentských vzorkách, tak pri SR percentuálna hodnota klesla v medzigeneračnom porovnaní maximálne na 68 % [FJ v *Adamovom (Evinom) rúchu*], t. j. v medzigeneračnom kontinuu ide o stabilný vývoj – čiže väčšinové a jednoznačné správne identifikovanie prameňa. Neplatí to však na strane českých respondentov: divergentné tendencie v tomto ohľade sa týkajú dvoch frazém s výraznými diferenciáciami dosiahnutých hodnôt mladá generácia verzus ostatné dve vzorky, a to FJ *na veky veků* [83 % verzus 35/33 %] a FJ *návrat marnotratného (ztraceného) syna* [83 % verzus 35/35 %].

C) Intrajazykové a interjazykové kontinuum pásma ○○○

V tejto časti vzhľadom na výrazný počet jednotiek (25 – 53 FJ, diferencované v závislosti od tej-ktorej generačnej vzorky – pozri tabuľku č. 1) prináležiacich do tohto pásma budeme v rámci interjazykovej komparácie venovať pozornosť len tým frazémam, ktoré respondenti cezgeneračne považovali za nebiblické (na slovenskej či na českej strane), ide teda pri oboch národných vzorkách o intrajazykové kontinuum (SR – 25 FJ, ČR – 29 FJ).

Predtým však uvedieme aspoň štatistické údaje týkajúce sa aj medzigeneračných prienikov:

- slovenskí respondenti sa v cezgeneračnom kontinuu zhodli na počte 25 FJ, dvojgeneračný prienik sa vzťahoval na 1 FJ a dve vzorky z troch vymedzili ďalších 6 FJ (MG – 4 FJ, SG – 2 FJ);
- v českom trojgeneračnom prieniku sme zaznamenali 29 FJ, v dvojgeneračnej zhode 19 FJ a jednotlivými vzorkami bolo vyselektovaných ďalších 8 FJ (MG – 2 FJ, SG – 1 FJ, SN – 5 FJ).

Z vyššie uvedených dôvodov (rozsah materiálu ako limitujúci faktor nášho príspevku) sústredíme pozornosť len na interjazykový (slovensko-český) prienik dvoch intrajazykových cezgeneračných prienikov, teda na 21 frazém, ktoré na porovnanie predkladáme spolu s percentuálnymi hodnotami zaznamenanými pri každej (slovenskej i českej) generačnej vzorke. Ide o nasledujúce jednotky [zvlášť uvádzame frazeotextémy (6 FJ) a zvlášť frazeolexémy (15 FJ)] v abecednom poradí podľa slovenskej podoby.

- frazeotextémy
 - *Beľmo (šupiny) spadlo (spadli) z očí niekomu* [10/9/15] – *Šupiny spadly z očí někomu* [9/12/7]
 - *Kto druhému jamu kope, sám do nej (s)padne* [12/5/20] – *Kdo druhému jámu kopá, sám do ní padá* [0/13/9]
 - *Kto nie je s nami, je proti nám* [18/9/17] – *Kdo není s námi, je proti nám* [25/5/5]
 - *Kto seje vietor, zožne búrku* [15/15/23] – *Kdo seje vítr, sklídí bouři* [19/15/4]
 - *Vlasy [niekomu] dupkom vstávali [na hlave]* [1/0/5] – *Vlasy [někomu] hrůzou vstávaly [na hlavě]* [2/8/4]
 - *Všetko má (chce) svoj čas* [10/11/14] – *Všechno má (chce) svůj čas* [20/8/4]
- frazeolexémy
 - *ako jeden muž (človek)* [10/2/5] – *jako jeden muž (člověk)* [7/9/5]
 - *ani čiarka (písmen(k)o)* [2/4/5] – *ani čárka (písmen(n)ko)* [2/8/1]
 - *dvojsečný meč (dvojsečná zbraň)* [15/6/12] – *dvojsečný meč (dvojsečná zbraň)* [10/12/14]
 - *chrániť niekoho, niečo ako zrenicu oka (oko v hlave)* [15/9/19] – *chránit něko-ho, něco jako zřítelnici oka (oko v hlavě)* [20/21/12]
 - *chytiť (lapiť) do [svojich] sietí niekoho* [9/11/14] – *chytat (lapat) do [svých] sítí někoho* [8/12/5]
 - *kolos (obr) na hlinených nohách* [15/19/19] – *kolos (obor) na hlinených nohách* [7/2/5]
 - *krívať na obe nohy* [2/2/3] – *kulhat na obě nohy* [2/5/2]
 - *(ako) kvapka v mori* [22/15/24] – *(jako) kapka v moři* [12/15/8]
 - *otvoriť niekomu oči* [9/5/12] – *otevřít oči někomu* [7/12/2]
 - *prispieť svojou hrivnou* [10/16/19] – *přispět svou hřivnou* [14/21/10]
 - *škřípať zubami* [20/19/21] – *skřípat zuby (zubama)* [19/5/0]
 - *trhať si vlasy* [1/1/2] – *rvát (trhat) si vlasy* [0/5/2]

- *tvárou v tvár* [7/5/17] – *tváří v tvář* [4/12/4]
- *z celého srdca (z celej duše) robiť niečo* [23/14/25] – *z celého srdce (z celé duše) dělat něco* [18/16/12]
- *zmiesť z povrchu zemského niekoho, niečo* [9/8/14] – *smést z povrchu zemského někoho, něco* [8/24/14]

Pri pohľade na uvedené percentá v zátvorkách je zrejmé, že aj medzi týmito jednotkami je z hľadiska percentuálneho rozptylu viac či menej výrazný rozdiel – jednak v rámci pásma ○○○ (od 0 – 25%), jednak v intrajazykovej medzigeneračnej diferenciácii či v interjazykovej komparácii – zoradili sme ich preto vzhľadom na difúznosť percentuálnych hodnôt podľa abecedy v slovenskej podobe v oboch skupinách. Predsa len možno vyzdvihnúť niektoré frazémy: u slovenských respondentov to bola napr. frazeotextéma *Vlasy [niekomu] dupkom vstávali [na hlave]* [1/0/5], pri ktorej sme dokonca pri jednej vzorke (stredná generácia) zaznamenali nulovú hodnotu pri odkaze na prameň, u českej mladej generácie opýtaných to boli FJ *Kto druhému jámu kopá, sám do ní padá* [0/13/9], *rvát (trhat) si vlasy* [0/5/2] a FJ *skřípat zuby (zubama)* [19/5/0] u českých seniorov (pripomíname, že poradie generácií v hranatých zátvorkách je MG/SG/SN).

K frazémam, ktoré v interjazykovom a zároveň intrajazykovom kontinuu nepresiahli hranicu 10 %, patrí nasledujúcich päť jednotiek – vyrátali sme pri nich cez-generačný priemer a uvádzame ho za dvojitou lomkou: *ako jeden muž (človek)* [10/2/5//5,6] – *jako jeden muž (člověk)* [7/9/5//7]; *ani čiarka (písmen(k)o)* [2/4/5//3,6] – *ani čárka (písmen(k)o)* [2/8/1//3,6]; *krívať na obe nohy* [2/2/3//2,3] – *kulhat na obě nohy* [2/5/2//3]; *trhať si vlasy* [1/1/2//1,3] – *rvát (trhat) si vlasy* [0/5/2//2,3]; *Vlasy [niekomu] dupkom vstávali [na hlave]* [1/0/5//2] – *Vlasy [někomu] hrůzou vstávaly [na hlavě]* [2/8/4//4,6].

Je zrejmé, že práve tieto jednotky sú v jazykovom (po)vedomí probandov motivačne nepriezračné vo vzťahu k pramenným textom. Ale týka sa to v podstate aj ostatných frazém z tohto pásma, keďže schopnosť identifikovať ich pôvod dokázala maximálne štvrtina respondentov, čo nás viedlo k detailnejšiemu pohľadu na ne v reláciách súčasná podoba frazémy – pretext/architext (Biblia) [v súlade s terminologickým vymedzením T. Žilku (2015, s. 17)]. Ak usúvzťažníme frazeotextémy s biblickými textami (demonštrujeme to na slovenských FJ a slovenskom preklade Biblie), zistíme, že všetky sa vo viac-menej rovnakej podobe v nich nachádzajú – prvé štyri pochádzajú zo Starého zákona (ďalej SZ) [*Kto druhému jámu kope, sám do nej (s)padne*; *Kto seje viator, zožne búrku*; *Vlasy [niekomu] dupkom vstávali [na hlave]*; *Všetko má (chce) svoj čas*], dve sú z Nového zákona (ďalej NZ) [*Kto nie je s nami, je proti nám*; *Beľmo (šupiny) spadlo (spadli) z očí niekomu*]:

- *Kto kope jámu (druhému), sám do nej padne*, a kto gúľa kameň (na iného), privalí jeho samého. (Prís 26, 27)

- *Lebo vietor sejú a budú žat' víchricu;* nemá stebľa, neurodí múku výhonok, a ak urodí, zjedia ju cudzinci. (Oz 8, 7)
- A potom mi vietor zavial kolo tváre, *na hlave mi vlasy dupkom vstávali.* (Jób 4, 15)
- *Všetko má svoj čas* a svoju chvíľu každé úsilie pod nebom. (Kaz 3,1)
- *Kto nie je so mnou, je proti mne,* a kto nezhrmažďuje so mnou, rozhadzuje. (Mt 12, 30; Lk 11, 23)
- Ananiáš teda šiel a vošiel do domu, vložil naň ruky a povedal: „Brat Šavol, poslal ma Pán Ježiš, ktorý sa ti zjavil na ceste, keď si šiel sem, aby si zasa videl a aby ťa naplnil Duch Svätý.“ Hneď *mu spadli z očí akoby lupiny* a vrátil sa mu zrak. Tu vstal a dal sa pokrstiť. (Sk 9, 17-18)

V prípade frazeolexém konštatácia, že sa všetky (hoc aj nie v identickej podobe) nachádzajú v Biblii, však už neplatí. Aj v tejto skupine skúmaných jednotiek však možno nájsť spojenia ustálené už v Biblii: zo starozákonných textov¹¹ napr. pochádzajú FJ *chrániť ako zrenicu oka* (*oko v hlave*), *ako jeden muž (človek), trhať si vlasy, škripať zubami*, ale aj prirovnanie (*ako*) *kvapka v mori*; z novozákonných kníh¹² FJ *ani čiarka (písmen(k)o), otvoriť oči niekomu*, ale aj frazéma *krívať na obe nohy*, hoci v pozmenenej podobe oproti pôvodnému obraznému vyjadreniu – *kulhať na dve strany*; v oboch zákonných textoch Biblie¹³ nachádzame spojenia, s ktorými

¹¹ Našiel ho na pusteji zemi, na mieste divokom, v revúcej pustine. Ujal sa ho a dával naň pozor, striehol ho *ako zrenicu oka*. (Dt 32, 10) // Chráň ma *ako zrenicu oka*, skry ma v tóni svojich perutí pred bezbožnými, čo ma sužujú. (Ž 17, 8-9)

Tu vytiahli všetci Izraeliti od Dana až po Bersabu, aj krajina Galaád, a zástup sa zhromaždil *ako jeden muž* k Pánovi do Masfy. (Sdc 20, 1) // Nato povstal všetok ľud *ako jeden muž* a volal: „Nik z nás nepôjde do svojho stanu. Nik z nás sa neodoberie do svojho domu.“ (Sdc 20, 8)

Keď som to počul, roztrhol som si rúcho a plášť, *trhal som si vlasy* z hlavy a brady a sedel som veľmi rozrušený. (Ezd 9, 3)

Hriešnik to uvidí a zanevrie, *zubami bude škripať* a hynúť závisťou. Želanie hriešnikov vyjde nazmar. (Ž 112, 10)

Počet ľudských dní je najvyšš sto rokov, oproti vodám mora treba ich pokladať *za kvapku*: a ako zrno piesku – také malé sú jeho roky oproti dňu večnosti. (Sir 18, 8)

¹² Veru, hovorím vám: Kým sa nepominie nebo a zem, nepominie sa *ani jediné písmeno, ani jediná čiarka* zo Zákona, kým sa všetko nesplní. (Mt 5, 18)

Ten človek im odpovedal: „Práve to je čudné, že vy neviete, odkiaľ je, a *mne otvoril oči*.“ (Jn 9, 30)

Vtedy Eliáš pristúpil ku všetkému ľudu a hovoril: „Dokedy budete *kulhať na dve strany*? Ak je Pán Bohom, choďte za ním, ak Bál, choďte za tým!“ Ľud mu nič neodpovedal. (1 Kr 18, 21)

¹³ Oslavu Boha nech majú na perách a v rukách *meč dvojsečný* ... (Ž 149, 6; ale aj Hebr 4, 12; Zjv 1, 16)

Odtiaľ budeš hľadať Pána, svojho Boha, a nájdeš ho, keď ho budeš hľadať *z celého srdca a z celej duše*. (Dt 4, 29) // Filip mu povedal: „Ak veríš *z celého srdca*, slobodno.“ A on odpovedal: „Verím, že Ježiš Kristus je Boží Syn.“ (Sk 8, 37)

Z tváre do tváre k vám Pán hovoril z ohňa na vrchu. (Dt 5, 4) // Teraz vidíme len nejasne, akoby v zrkadle; no potom *z tváre do tváre*... (1 Kor 13, 12)

súvisia ďalšie súčasné FJ, ako *dvojsečný meč (dvojsečná zbraň), z celého srdca (z celej duše) robiť niečo, tvárou v tvár* (v architektúre v podobe *z tváre do tváre*).

Ako sme vyššie uviedli, nie všetky frazeolexémy v našom zornom poli sa vyskytujú v architektúre – či už ako ustálené spojenia, alebo obrazné vyjadrenia. Tri z posledných sledovaných prípadov sú toho príkladom. Motivačnou pasážou z Knihy proroka Daniela (SZ) sa pre vznik FJ *kolos (obor) na hlinených nohách* stal sen kráľa Nabuchodonozora (ktorý predznamenal koniec Babylonskej ríše).¹⁴ Frazéma *zmiest' z povrchu zemského niekoho, niečo* má pôvod¹⁵ v starozákonnom spise Genezis¹⁶ a FJ *prispieť svojou hrivnou* súvisí s obetou chudobnej vdovy, ktorá je vyzdvihovalá v porovnaní s darmi bohatých v evanjeliách¹⁷ (podrobnejšie pozri Baláková – Walter – Mokijenko, 2015).

4. ZÁVER

Od prezentovanej porovnávajúcej relácie architekt – súčasná podoba frazémy sa tak opätovne dostávame k problematike definičného vymedzenia pojmu biblická frazeológia (ako sme uviedli už v úvode nášho príspevku), ktorá rezonuje v odbornej obci frazeológov doposiaľ. Na jej pretrvávajúcu aktuálnosť dlhodobejšie poukazujú členovia Medzinárodnej komisie pre výskum frazeológie slovanských jazykov pri Medzinárodnom komitáte slavistov, ako napr. W. Chlebda, J. Mlacek, V. M. Mokijenko, J. Skladaná, L. Stěpanova či H. Walter – najmä vo vzťahu k prácam lexicografického charakteru. Ako zdôrazňuje J. Mlacek, extenzia pojmu biblická frazeológia totiž okrem rozlišovania medzi výrazmi v Biblii sa nachádzajúcimi (ustálenými či opakovane sa vyskytujúcimi a obraznými) a tými, ktoré v nej nie sú (ale boli ňou motivované), v sebe subsumuje aj otázku, ako chápať výrazy v Biblii sa síce (aj ako frazémy) nachádzajúce, avšak prameniace zo starších textov (2013, s. 139). Na-

¹⁴ Ty, kráľu, díval si sa a hľa, akási mohutná socha! Táto socha bola veľká a jej lesk silný; stála pred tebou a jej výzor bol hrozný. Hlava tejto sochy bola z jemného zlata, jej prsia a ramená zo striebra, jej brucho a boky z kovu, jej stehná zo železa, jej nohy čiastočne zo železa, čiastočne z hlíny. Takto si sa díval, až sa bez zásahu rúk odlúpil kameň, zasiahol sochu do železných a hlinených nôh a rozdrúžgal ich. Nato sa odrazu rozdrúžgali železo, hlina, kov, striebro i zlato a boli ako pleva z letnej holohumnice, uchytli ich vietor a nenašlo sa po nich stopy. Kameň však, ktorý zasiahol sochu, stal sa veľkým vrchom a zaplnil celú zem. (Dan 2, 31-35)

¹⁵ O medzijazykových rozdieloch tejto pasáže z Biblie pozri bližšie v diele *Iz biblejskej mudrosti* (2015, s. 280).

¹⁶ Pán povedal: „Čo si to urobil?! Hlas krvi tvojho brata hlasno volá zo zeme ku mne. Buď teraz prekliaty zo zeme, ktorá otvorila ústa, aby pila krv tvojho brata z tvojich rúk! Keď budeš obrábať pôdu, neprinesie ti nijakú úrodu. Budeš nestáť a túlavý na zemi.“ Kain povedal Pánovi: „Môj zločin je väčší, než aby mi bol odpustený. Hľa, ty ma dnes odháňaš od zeme a budem sa skrývať pred tvojou tvárou; nestáť a túlavý budem na zemi. A ktokoľvek ma nájde, zabije ma.“ (Gn 4, 10-14)

¹⁷ Potom si sadol oproti chrámovej pokladnici a pozeral sa, ako ľud hádže peniaze do pokladnice. Viacerí boháči hádzali mnoho. Prišla aj istá chudobná vdova a vhodila dve drobné mince, čo je kvadrans. (Mk 12, 41-42; Lk 21, 1-3)

priek terminologickej nejednotnosti sa však viacerí autori zhodujú v názore, že biblickú frazeológiu je možné chápať v širšom vymedzení pojmu, t. j. zahrnúť do nej nielen FJ *citátové*, ale aj *aktualizované* (Skladaná, 2003, s. 55), okrem *jadra* si všímať aj ich *perifériu* (Stěpanova, 2004, s. 65), resp. uvažovať o diferenciácii na *priame* a – podľa H. Waltera – *nepriame* biblické frazémy (Walter – Fojtů, 2012, s. 4). K širšiemu vymedzeniu sme sa preto priklonili aj pri zostavovaní súboru posudzovaných jednotiek v rámci nášho dotazníkového výskumu: v súvislosti s vyššie uvedeným sa nám ukázalo, že naozaj môže ísť jednak o ustálené jednotky tak v Biblii, ako aj v literárnych textoch či úze – vďaka Biblii v jazykovom spoločenstve rozšírené, ako aj o jednotky Bibliou motivované – vznikajúce vo viacerých jazykoch európskych národov (Baláková – Walter – Mokijenko, 2015, s. 276 – 278).

V tejto súvislosti pri pohľade na našu perifériu – perifériu kultúrnej kompetencie probandov (21 FJ v prieniku intra-/interjazykovom z aspektu určenia pôvodu) – je zrejmé, že bez patričného „poznatkového pozadia“ (Mlacek, 2013, s. 140) či bez „kognitívnej kompetencie“ (Dolník, 2009, s. 191) mnohé z nich nie je možné jednoznačne identifikovať, keďže v nich nefiguruje ani žiadna známa postava z Biblie, ani priamy odkaz na náboženské reálie. V každom prípade sme však mohli v rámci nášho výskumu identifikovať konvergentné tendencie našich respondentov v reláciách kontinuum intra-/interkultúrnej kompetencie či inkompetencie, t. j. z jedného aspektu nášho výskumu poznania biblickej frazeológie. Druhý aspekt, aspekt frazeologickej kompetencie je pertraktovaný v nadväzujúcom príspevku V. Kováčovej.

Bibliografia

BALÁKOVÁ, Dana – KOVÁČOVÁ, Viera – MOKIJENKO, Valerij M.: Nasledije Biblii vo frazeologii. Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald 2013. 308 s.

BALÁKOVÁ, Dana – WALTER, Harry – MOKIJENKO, Valerij M.: Iz biblejskoj mudrosti. Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald 2015. 344 s.

DOLNÍK, Juraj: Všeobecná jazykoveda. Opis a vysvetľovanie jazyka. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2009. 375 s.

CHLEBDA, Wojciech: K polsko-russkomu slovarju bibleizmov. In: Phraseologische Studien. Frazeologičeskije issledovanija. Dynamische Tendenzen in der slawischen Phraseologie. Dynamičeskije tendencii v slavjanskoj frazeologii. Eds. D. Baláková – H. Walter. Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald 2010, s. 166 – 174.

IVANOV, Jevgenij Je. – MOKIJENKO, Valerij M. (eds.): Lepta biblejskoj mudrosti. Russko-slavianskij slovar biblejskich krylatych vyraženiij i aforizmov s sootvetstvijami v germanskich, romanskich, armianskom i gruzinskom jazykach. A – O. Tom 1]. Mogilev: Mogilevskij gosudarstvennyj universitet imeni A. A. Kulešova 2017. 316 s.

IVANOV, Jevgenij Je. – MOKIJENKO, Valerij M. (eds.): Lepta biblejskoj mudrosti. Russko-slavianskij slovar biblejskich krylatych vyraženiij i aforizmov s sootvetstvijami v germanskich, romanskich, armianskom i gruzinskom jazykach. P – Ja. [Tom 2]. Mogilev: Mogilevskij gosudarstvennyj universitet imeni A. A. Kulešova 2017. 336 s.

KROŠLÁKOVÁ, Ema: Kapitoly z frazeológie a veľkomoravskej problematiky. Výber z prác. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa – Filozofická fakulta 2003. 180 s.

MLACEK, Jozef: Cez poznávanie k používaniu biblických frazém v súčasnej komunikácii. In: Die slawische Phraseologie und die Bibel. Eds. H. Walter – V. M. Mokijenko – D. Baláková. Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald 2013, s. 138 – 144.

MLACEK, Jozef – BALÁKOVÁ, Dana – KOVÁČOVÁ, Viera: Vývin súčasnej frazeológie: východiská, podoby, uplatňovanie, akceptácia. Ružomberok: Katolícka univerzita – Filozofická fakulta 2009. 221 s.

MLACEK, Jozef – ĎURČO, Peter a kol.: Frazeologická terminológia. Bratislava: Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1995. 162 s.

SKLADANÁ, Jana: Textotvorné potencie frazeologických internacionalizmov. Jazykovedný časopis, 2003, roč. 54, č. 1 – 2, s. 53 – 58.

STĚPANOVA, Ludmila: Česká a ruská frazeologie. Diachronní aspekty. Olomouc: Univerzita Palackého – Filozofická fakulta 2004. 300 s.

STĚPANOVA, Ludmila: Frazémy biblického pôvodu (na materiále slovenštiny, češtiny a ruštiny). In: Aspekty literárnovedné a jazykovedné II. Eds. V. Kováčová – D. Baláková – J. Šindelářová. Ružomberok: Katolícka univerzita – Filozofická fakulta 2009, s. 107 – 119.

Sväté písmo. Trnava: Spolok sv. Vojtecha 1996. 2623 s.

ŠINDELÁŘOVÁ, Jaromíra: Srovnání jak frazeologická kompetence studentů pedagogického profilu na začátku etapy učení (výsledky výzkumu). In: Ustojivý srovnání v systému frazeologie. Ed. V. M. Mokijenko. Sankt-Peterburg – Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald 2016, s. 266 – 272.

WALTER, Harry – FOJTŮ, Petra: Schwarzes Schaf, falscher Prophet, barmherziger Samariter. Deutsch-tschechisches Wörterbuch biblischer Phraseologismen mit historisch-etymologischen Kommentaren. Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald 2012. 176 s.

ŽILKA, Tibor: Dobrodružstvo teórie tvorby. Nitra: Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre 2015. 254 s.

Skratky biblických spisov použité v príspevku

SZ: Dan (Kniha proroka Daniela), Dt (Kniha Deuteronomium), Ezd (Kniha Ezdrášova), Gn (Kniha Genezis), Jób (Kniha Jób), Kaz (Kniha Kazateľ), Oz (Kniha proroka Ozeáša), Prís (Kniha prisloví), Sdc (Kniha sudcov), Sir (Kniha Sirachovcova), Ž (Kniha žalmov)

NZ: Hebr (List Hebrejom), Jn (Evanjelium podľa Jána), 1 Kor (Prvý list Korint'anom), Mk (Evanjelium podľa Marka), Mt (Evanjelium podľa Matúša), Lk (Evanjelium podľa Lukáša), Sk (Skutky apoštolov), Zjv (Kniha zjavenia)